

וראה ועשה בתבניתם

וראה ועשה בתבניתם אשר אתה מראה בהר: (שמות כה מ).¹

מנחות כט ע"א

תניא, רבי יוסי ברבי יהודה אומר: ארון של אש ושלחן של אש ומנורה של אש ירדו מן השמים, וראה משה ועשה כמותם, שנאמר: "וראה ועשה כתבניתם אשר אתה מראה בהר".² אלא מעתה, "והקמת את המשכן כמשפטו אשר הראית בהר" - הכי נמי? הכא כתיב: כמשפטו, התם כתיב: כתבניתם.³

שמות רבה לה ו

"ועשית את הקרשים למשכן" - אמר ר' אבין: משל למלך שהיה לו איקונין נאה. אמר לבן ביתו: עשה לי כמותה. אמר לו: אדוני המלך, איך יכול אני לעשות כמותה? א"ל: אתה בסממניך ואני בכבודי.⁴ כך אמר הקב"ה למשה: "וראה ועשה בתבניתם אשר אתה מראה בהר". אמר לפניו: ריבון העולם, א-לוה אני שאני יכול לעשות כאלו? אמר לו: כתבניתם: בתכלת ובארגמן ותולעת שני. וכשם שאתה רואה למעלה כך עשה למטה, שנאמר: "עצי שטים עומדים" - כנתונים באיסטרטיא של מעלה. ואם תעשה כאותם של מעלה למטה, אני מניח סנקליטון של מעלה ומשרה שכינתי ביניכם למטה.⁵

במדבר רבה יב ט - "ביום כלות משה להקים את המשכן"

אתה מוצא במשה שנתן נפשו על שלושה דברים ונקראו על שמו. ואילו הם: דינים, תורה ומשכן... המשכן מנין? את מוצא שהיה משה מחזר על האומנין בכל יום ובכל שעה, ללמדם כיצד יעשו את המלאכה שלא יטעו בה. לפי שאמר לו הקב"ה: "וראה ועשה בתבניתם אשר אתה מראה בהר". ולכך כתיב על כל דבר ודבר: "כאשר ציוה ה' את משה", שלא היה זז מעל גביהם.⁶ וכן הוא אומר: "וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אותה כאשר ציוה

¹ פסוק זה מסיים את פרשת ציווי עשיית המנורה. ובסוף ציווי המשכן, שבא מיד אחרי ציווי המנורה, יש פסוק דומה: "והקמת את המשכן כמשפטו אשר הראית בהר" (פרק כו פסוק ל). וכבר עמדו המפרשים על האופי המיוחד של פסוקים אלה. רש"י "מגביל" את הפסוק הראשון (הפסוק שהבאנו למעלה) למעשה המנורה דווקא: "מגיד שנתקשה משה במעשה המנורה", זאת, עפ"י מדרשי חז"ל שנראה בהמשך. אך אבן עזרא מרחיב פסוק זה לכל כלי המשכן ולעצם הרעיון של הכנסת השכינה לצורות ותבניות: "ואם נתן ה' חכמה בלבך תבין סוד הארון והכפורת והכרובים... דבר המנורה ומזבח הקטורת והשולחן... מזבח העולה, הכיור... והיודע סוד נשמתו ומתכונת גופו, ויכל לדעת דבר העולם העליון". ואנו, כדרכנו, נרצה להתמקד במדרש.

² לגבי "תחולת" הפסוק, ר' יוסי ברבי יהודה מציב ביניים. לא רק על המנורה כמו רש"י הנ"ל ולא על כל כלי המשכן כמו אבן עזרא, אלא על שלשת הכלים הנזכרים מתחילת הפרשה ועד כאן: ארון, שולחן ומנורה. ויש לשים לב להבדל הנוסח בין "כתבניתם" שבגמרא (נוסח וילנא שבידינו) ובין "בתבניתם" שבחומש. בביבליה היבראיקה מצוינים כתיבי יד של התורה בהם כתוב בפסוק שלנו "כתבניתם". אבל נוסח המסורה שבידינו הוא "בתבניתם". האם הגמרא הושפעה מנוסחאות אלה, או שנוסח הגמרא שלפנינו השתבש? וראה שבת נה ע"ב בתוספות "מעבירים" ובגליון הש"ס שם.

³ ראה רש"י בגמרא שם. שאלת הגמרא על ר' יוסי ברבי יהודה היא שאם לגבי הארון, השולחן והמנורה ירדה תבנית של אש מהשמים לפיה בנה אותם משה (בצלאל), מדוע לא נגיד כך גם לגבי המשכן? (יכלה הגמרא לומר: אין הכי נמי, אך משום מה לא נראה לגמרא סביר שאכן גם לגבי המשכן ירדה תבנית של אש מהשמים. למה בעצם לא? האם יש כאן הבדל בין המשכן וכליו?). עונה הגמרא שיש הבדל בין "כתבניתם" שכתוב לגבי המנורה, השולחן והארון לבין "כמשפטו" שכתוב לגבי המשכן. תבנית היא שרטוט חזותי ויזואלי. משפט הם כללים והוראות. בימינו, זה ההבדל בין בנייה לפי תרשים ושרטוט מדויקים ובין בנייה ע"ס טקסט שמכיל הוראות ומספרים ואפילו טבלאות.

⁴ כפשוטו, אתה תביא את הסממנים, הצבעים, שיש לך, שאכן אינם כסממנים של מעלה, שאינם יכולים לתאר באמת את האיקונין שראית בהר ואני, הקב"ה, אשלים חסר זה בכבודי שירד למטה. אך פירוש א. א. הלוי אומר: ואני בכבודי, כבודי לא יפגע אם התמונה שתצירי תהא פגומה, שאיני דורש ממך יותר ממה שיש בידך לעשות. אפשרות שלישית להסבר היא שבעצם הורדת כבוד ה' למטה יש מעין צמצום ואין זה כבוד ה' המלא את ההיכל של מעלה. לצמצום זה, מתאים סממנים של מטה.

⁵ ראה מדרש זה עד סופו שם. מדרש זה מחדד את הבדלי הנוסח של "בתבניתם" ו"כתבניתם" ומחזק מאד את הסברה שכבר לפני הדרשן של שמות רבה עמדו שני נוסחים אלה. הפשרה שהוא עושה בין "בתבניתם" שהוא האמת המוחלטת שבשמים ובין "כתבניתם" שהיא האמת היחסית של בני האדם, מזכירה מאד את "כחצות הלילה" ו"בחצות הלילה" של יציאת מצרים (ראה רש"י שמות יא ד המתבסס על הגמרא במסכת ברכות ד ע"א וראה גם בראשית רבה י טו). מקבילה למדרש זה נמצאת בשיר השירים רבה סוף פרשה ג: "ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר: את מוצא בשעה שאמר הקב"ה למשה עשה לי משכן, היה לו להעמיד ארבעה קונדיסין ולמתוח המשכן עליהם והרי הוא משכן. אבל הקב"ה לא עשה כן, אלא העלה אותו למעלה והראהו אש אדומה ירוקה שחורה לבנה ואמר לו: עשה לי כזה. אמר לפניו: רבש"ע, וכי מניין יש לי אש שחורה אדומה ירוקה ולבנה? אמר לו: בתבניתם אשר אתה מראה בהר. אמר רבי אבון: למלך שהיה לו אותונין נאה. אמר לבן ביתו: עשה לי כמותה. אמר: אדוני המלך, וכי יכול אני לעשות כמותה? אמר לו: אתה בסממניך ואני בכבודי. כך אמר לו הקב"ה למשה: וראה ועשה. אמר לפניו: רבש"ע, א-לוה אני שאעשה כמותו? אמר לו: כתבניתם. כשם שאתה רואה למעלה, עשה למטה".

⁶ במדרש הקודם ראינו שהקב"ה מרגיע את משה ואומר "כתבניתם" ולא "בתבניתם". אבל אין זה פתח להנחות. אין זה גורע כמלוא הנימה מהחובה של האדם לדייק ולעשות את הדבר "בתבניתם" עד כמה שהוא יכול. ובתנחומא (בובר) פרשת נשא סימן כ הוא מדגיש שאכן משה פיקח על מלאכת המשכן שתהיה בתבניתם, ואלה דבריו: "וכן אתה מוצא במשכן, שהכל נתנו את נפשם ועשו

ה' כן עשו ויברך אותם משה" (שמות לט מג). מה ברכה ברכם? אמר: "ויהי נועם ה' אלהינו ומעשה ידינו כוננה עלינו (תהלים צ יז) - אמר להם: תשרה השכינה במעשה ידיכם.⁷

ספרי זוטא במדבר פרק יד

ר' אליעזר אומר: מנין ששלוחו של אדם כמותו? שנאמר: "ויהי דבר ה' אל ירמיהו אחרי שרוף המלך את המגילה שוב קח לך מגילה אחרת וכתוב עליה" (ירמיה לו כז - כח). מה עשה ירמיה? לקח מגילה אחרת ונתנה לברוך בן נריה וכתבה. והלא הקב"ה אמר לו: "כתוב"?! אלא מיכן ששלוחו של אדם כמותו. ממי למד? ממשה רבינו שאמר לו הקב"ה: "ראה ועשה בתבניתם" (שמות כה מ). וכתוב: "ויעשו כל חכם לב" (שמות לו ח). מיכן ששלוחו של אדם כמותו.⁸

תנחומא (בבר) פרשת שמיני סימן יא

שלשה דברים נתקשה משה: מעשה המנורה, והירח, והשרצים.⁹ מעשה המנורה כיצד? בשעה שעלה משה היה הקב"ה מראה לו בהר היאך יעשה את המשכן. כיון שהראה לו מעשה המנורה נתקשה בו משה. א"ל הקב"ה: הרי אני עושה אותה לפניך. מה עשה הקב"ה? הראה לו את לבנה, את אדומה, את שחורה, את ירוקה, ועשה מהן את המנורה, גביעה כפתוריה ופרחיה וששת הקנים. ואומר לו: "זה מעשה המנורה" (במדבר ח ד), שהקב"ה מראה לו באצבע. ואעפ"י כן נתקשה. מה עשה הקב"ה? חקקה על ידו.¹⁰ אמר לו רד ועשה כשם שחקקתיה על ידך, שנאמר: "וראה ועשה בתבניתם". ומנין שחקקה על ידו? שנאמר: "וישלח תבנית יד" (יחזקאל ח ג) ואין תבנית, אלא מעשה המנורה. שנאמר: "וראה ועשה בתבניתם". ואעפ"י כן נתקשה ואמר: "מקשה תיעשה המנורה" (שמות כה לא) - מה קשה היא לעשותה. א"ל הקב"ה: השלך את הזהב לאש והיא תיעשה מאליה, שנאמר מקשה תיעשה המנורה - מעצמה תיעשה.¹¹

שבת שלום מחלקי המים

את המשכן, כל ישראל נתנדבו, הנשים טוו את העזים, וכן: ויעשו כל חכם לב (שמות לו ח), וכן ועשה בצלאל ואהליאב (שמות לו א), בשביל שנתן משה נפשו עליו שיעשה כשם שהראה לו הקב"ה בהר, שנאמר וראה ועשה בתבניתם, והלך משה ונתן נפשו שלא יטעו.

⁷ והוא המזמור שאנו אומרים במוצאי שבת, רק בשבוע שבו יש שישה ימי עבודה. ולא בכדי. שכן יש קשר בין מלאכת חולין ומלאכת המשכן: "ששת ימים תעבוד - רבי אומר: הרי זו גזירה אחרת, שכשם שנצטוו ישראל על מצות עשה של שבת כך נצטוו על המלאכה. ר' אלעזר בן גזריה אומר: גדולה מלאכה שלא שרת שכינה בישראל עד שעשו מלאכה. שנאמר: ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. ר' יוסי הגלילי אומר: גדולה מלאכה שלא קנס המקום מיתה על אדם אלא מתוך בטלה ... ר' עקיבה אומר: גדולה מלאכה שהרי נהנה שווה פרוטה מן ההקדש מביא מעילה וחומשה ומביא אשם בשתי סלעים והפועלין שהיו עושין בהקדש נוטלין שכרן מתרומת הלשכה. ר' שמעון אומר: גדולה מלאכה שאפילו כהן גדול נכנס ביום הכיפורים שלא בשעת עבודה חייב מיתה ובשעת עבודה טמאין ובעלי מומין מותרין להיכנס" (מכילתא דרשב"י פרק כ פסוק ט). וכבר זכינו להשלים דף מיוחד על **ויהי נועם ה' אלוהינו עלינו** בפרשת פקודי, **ששת ימים תעשה מלאכה** בפרשת אמור.

⁸ ראה בגמרא קידושין דפים מא-מב שמביאה מקורות אחרים לדין ששלוחו של אדם כמותו: שחיטת הפסח וקרבנות הנשיאים. אך מדרש תנאים זה מעדיף את הפסוק שלנו משום שיש בו ציווי אישי מפורש למשה: "וראה ועשה בתבניתם", ואע"פ כן הוא מוסר את המלאכה לאחרים. מכאן, ששלוחו של אדם כמותו. ועל"פ, בין מדרש זה המדגיש את השליחות ובין מדרש במדבר רבה לעיל שמדגיש שמשה היה עומד על גביהם ומשגיח מקרוב, עומד מדרש שלישי שאומר שמשה חשב שאכן הוא אישית צריך לבנות את הכל בעצמו. ראה מדרש תנחומא ויקהל סימן ג: "בשעה שאמר הקב"ה למשה בהר על מלאכת המשכן, הראהו כל כלי וכלי היאך לעשות, שנאמר: וראה ועשה בתבניתם אשר אתה מראה. והיה משה סבור שהוא יעשה את המשכן, שאמר לו: ועשית את הקרשים ועשית שלחן ועשית מזבח ועשית פרכת ועשית כוור, כך כל מלאכת המשכן. כיון שסדר לו כל דבר ודבר אמר משה: רבש"ע, מי יעשה כל זאת? א"ל: ראה קראתי בשם בצלאל. כשירד משה אמר להם לישראל: כך אמר לי הקב"ה לעשות לו משכן קרשים ומזבח ושלחן. אמרו לו: ומי יעשה כל זאת? אמר להם: בצלאל".

⁹ ירח הוא קידוש החודש: "החודש הזה לכם". מוטיב זה של דברים שהתקשה בהם משה, אולי בתגובה לכך שאמר: "את כל הדבר הקשה תביאון אלי ושמעתי", מופיע במקורות רבים. ראה מכילתא דרבי ישמעאל בא פרשת החודש, ספרי במדבר סא, במדבר רבה טו ד, פסיקתא דרב כהנא פרשת החודש הזה לכם, תנחומא פרשת שמיני סימן יא, תנחומא בהעלותך סימן ד ועוד. ¹⁰ השורש חקק הולך בד"כ עם לב ולא עם יד. "חקקי לב" (שירת דבורה). "שמותם של שבטים חקוקים על ליבו של אהרן" (קהלת רבה ז ב). "טבלרין של הקב"ה חקוקין על לבן של מלאכים" (מדרש תהלים יז). אך ראה רש"י בירמיהו פרק כב פסוק כד: "חותם על יד ימיני - חקוק וחתום בתוך בשר זרועי". ויש גם חקק על כף היד, ככתוב בישיעיהו מט טז: "הן על פְּפִים חקתִּיךָ חומתִּיךָ נְגִדִי תְּמִידִי". ראה דברינו **הנחמה השנייה** בפרשת עקב.

¹¹ מדרש זה הוא בשיטת רש"י לעיל שהפסוק שלנו מדבר רק על המנורה (ואולי הוא המקור של רש"י). ראה גם ברייתא דמלאכת המשכן (קירשנר) פרק י: "... נמצאת אומר שיש במנורה קושי ושבח כנגד כל הכלים. מגיד שהראה הקב"ה כלים עשויים ומנורה עשויה, שנאמר: וראה ועשה כתבניתם (שם כה מ)". אבל מהמדרש עולה שבסופו של דבר גם לא עזרה התבנית שנמסרה למשה. לא תבנית אש ולא תבנית יד. ראה "בתבניתם" ולא "כתבניתם". עשיית המנורה נעשתה, בסופו של דבר, מאליה, ע"י השלכה לאש או שירדה מן השמים (במדבר רבה טו י). כלים מסוימים במשכן, לא יכלו להיעשות ע"י בשר ודם. המנורה מצטיירת כאן ככלי מיוחד ושונה מכל שאר הכלים. כלי "קשה" שמחד גיסא התקשה בה משה ויש בה דינים של עשיית מקשה ברורים, ומאידך גיסא ירדה באופן פלאי מהשמים. וכבר זכינו להרחיב בנושא המנורה בדברינו **מעשה המנורה** בפרשה זו בשנה האחרת.